

Véshi Endre

Angi Vera

1.

Angi Vera nem akart felállni és beszélni a kórházi szeminárium összefoglalóján. Feszengett a széken, a feltett kérdéseknél sem jelentkezett. Sötétszőke, tömött haja körül szivacsos füst úszott, arca összezárt, keskeny, sajátos csontozatú. Borús, őszi eleji vasárnap délelőtt volt, a kopár teremben, amelynek falairól csak nemrég szedték le az egykori patrónusok, iparmág-nások, nagykereskedők portréit, meggyújtatták a villanyokat. Az unalom elterjedt, és megáporodott az arcokon. Egy orvos beszelt éppen a két munkáspárt egyesülésének törvényszerűségéről, halmozta az idegen szavakat, és minduntalan azt mondta „Mi, forradalmárok.”

A beállott csendben váratlanul felállt Angi Vera. Sovány volt, magas, a dereka valószínűtlenül vékony. Mintha egy szívós virágszár tartaná súlyos, sötétszőke haját, amely szögletesen szerkesztett, keskeny arcát körülfogta. Indulattal teli mondatok lökődtek ki belőle, minden előzmény nélkül, maga sem tudta, hogy került ebbe a haragos szédületbe. A füst rései között arcok, felfénylő szemüvegek, halvány koponyák fordultak feléje, s valahol, a terem túlsó felén, az elnökségi asztalnál gyorsan jegyezni kezdett a kerületi kiküldött, egy piros arcú férfi, akinek eddig is minden mozdulatát figyelte. Most már ennek a papír fölé hajló embernek mondta szavait. A kórházi vezetést szidta, az úriember igazgatót, aki mint valami isten trónol a dolgozók felett, a baksisleső orvosokat s a még mindig létező különszoba-rendszert.

A kerületi kiküldött valóban felfigyelt a görcsösen kapaszkodó, vádakkal teli mondatokra. Mint az élet alsó rétegeivel érintkező funkcionáriusok többségében, benne is erős felfedezői izgatottság dolgozott; fél éve sincs, hogy a két párt egyesült, szükség van új erőre, új vérre. Miközben Angi Verát figyelte, a sápadtan lobogó arcot, amelyből a felindulás kiszivattyúzta a vért, már írta is egy papírdarabkára a kérdést, és a párttitkár elé tette: „Ki ez?” A kérdésre újságról letépett papírszeleten megérkezett a válasz. „Segédápolónő. Nemrég még takarítónő.”

Angi Vera körül megváltozott a világ. A füst, a lámpák homályos sárgája, a sivár dekorációk mind egyetlen masszába álltak össze. Érezte, szomszédja ránéz, szemmel figyelmezteti, hogy hagyja abba - igaz is, miért kell beszélnie? micsoda harag kergeti? -, de nem hallgatott el, a nyelve alatt perzseltek ezek a szavak hónapok, évek óta, a lenyelt dühök, a kussolások, s ez még akkor sem változott meg, amikor letette a fölmosórongyot, és felköthette az ápolónői kötenyt.

Angi Vera felszólalása felzaklatta az embereket. Odakint a folyosókon már ebédhordók zajongtak, szétszotva a kórtermekben a tartalmasabb vasárnapi ebédet, a kelkáposzta és a fasírt drasztikus szaga benyomakodott ide a terembe is, de a vita folyt tovább, s a kerületi ember nyugodtan jegyzett valamit a füzetébe, majd egy külön lapra felírta Angi Vera nevét néhány felkiáltójellel.

Másnap délelőtt Angi Vera félelemmel lépett az igazgató szobájába, amelyben avított bőrszagot árasztottak az öblös fotelek. Az igazgató magas, elegánsan hajlott férfi, közel a hatvanhoz, régi orvosdinasztia sarja. Hosszúkás, petyhüdt arca magas homlokban s tojásdad koponyában folytatódott. Dülledt és elszíntelenedett szemében némi fáradt szomorúság.

Hellyel kínálta a lányt, aki úgy érezte magát a hideg fotelban, mintha jeges vízbe ültették volna. Az igazgató néhai édesapja, a nagy sebészprofesszor olajportréja alatt állva, hosszú hallgatás után megszólalt.

- Hallom, hogy tegnap a pártgyűlésen szíves volt engem aposztrofálni.

Nem akart gúnyolódni, a stílusa volt ilyen.

„Csak rúgna ki! Küldene a francba, de ne kínozzon itt!” gondolta Vera ujjait marva, s a félelméhez büntudat szegődött. Legutóbb akkor beszéltek így egymással, négy szemközt, mikor az igazgató köpenyben, nyakába csúsztatott sebészálarcban Vera haldokló anyjáról mondott valamit. Odakint még folytak a harcok, s Vera anyja, akinek hasfalát gránátszilánk tépte fel, fél órával a műtét után meghalt.

- Nekem valóban sajátos a modorom, lehet úriember-modornak is nevezni - folytatta, és ellépett a kép alól -, de antidemokratikusnak mégsem, hiszen én a kórház minden dolgozóját ismerem. És nemcsak hogy ismerem őket, de a problémáikkal is foglalkozom. Ez nem kevesebb, mint kétszáz ember. Talán emlékszik rá, fiam, hogy amikor az ostrom idején ide húzódtak az édesanyjával a kórházba, az én engedélyemmel kaptak helyet, munkát, ételmezést.

- Az anyám meghalt - felelte zárt arccal a lány, s egy más irányú gyűlölet növekedett benne.

- Azt hiszem, az akkori körülmények között, amit elkövethettünk az érdekében...

Vera lassan az igazgatóra emelte szemét. A férfi meglepetten viszonzta a nyílt, leplezetlen tekintetet.

- ... igen, az akkori körülmények között... - ismételte elgondolkozva az igazgató. - Maga itt van közöttünk, most már három éve, s ha erről nem is beszélgettünk, az volt a meggyőződése, hogy jól érzi magát nálunk. - A lány keze megrebbent, majd visszacsúszott a hideg bőrre. - Úgy tudom, ápolónői tanfolyamra is jelöltük - fűzte hozzá gyorsan. A hangsúlya megváltozott, az arckifejezése is.

A leány megint az igazgatóra nézett, és megerősödött benne a gondolat, ami nem is a tudatába, de az idegeibe hasított: ez az ember fél tőle. Tőle, aki az utolsók közé tartozik ebben a nagy gépezetben.

- Tehát az előmenetele, a legjobb tudomásom szerint...

- Nem érdekes - vágott szavába a leány. - Attól még kifordulhat az ember gyomra a sok disznóságtól!

Az igazgató ajka megszürkült.

- De kérem, miket beszél! És micsoda hang ez?!

- Mert maguk mind olyanok, hogy semmibe veszik az embert! Maguknál semmi se változott - kiáltozott Angi Vera, és fehér arcán vörös foltok ütözködtek ki.

Ez az izgalom átragadt az igazgató arcára is. Szemkörnyéke kitüzesedett a dühtől.

- Ezt a hangot kikérem magamnak! Ej, különben is, csak vádaskodjék! Menjen a fenébe, fiam! Takarodjék! - az ajtóhoz sietett, és szélesen kitárta. Az ajtó bőr védőhuzata alól itt-ott kitüremlett az afrik. - Takarodjék! - ismételte fulladásosan, de a leány már amúgy sem volt a szobában.

Kinézett a folyosóra, száját édes émelyedés töltötte be, a sajnálkozás, amiért durva volt, s indulatai áttörtek stílusán, idegeinek biztonsági rendszerén. A sebészi nyugalom előbb kezdődik, mint a műtő küszöbe, s most ezen a ponton érezte veszélyeztetve magát. A sajnálkozást kiszorította a félelem. Mint aki fedetlennek érzi a hátát.

Angi Vera még aznap este bement a kerületi központba, hogy megkeresse a piros arcú férfit, aki szavait följegyezte.

A kiküldött, Settlinger elvtárs, kellemes meghökkenéssel üdvözölte. Majd bevezette hideg, füsttelen szobájába. Húsos, pirosas arcát a leányra emelte.

- Épp az előbb volt szó magáról! Épp az előbb! - mondta azzal a diadallal, amit az események nem várt, de öröndetes találkozása kényszerít ki az emberből.

Vera gondolkodását átjárta a jót sejtő várakozás. Szeme értelmes, konok figyelemmel függött emberén. A férfi azonban nem mondott többet, s így rá került a sor, önmagáról kellett beszélnie. Huszonhat éves, apja a fronton maradt. Itt megállt, és aranyszürke szemét az őszinteség némi agresszivitásával a férfira szegezte.

- Apám ott szorult Debrecenben a front alatt, aztán... azóta nem tudunk róla. Kerestük mindenfelé, de nincs nyoma.

Az életrajz egy vesszőt se hibázott. Megindító szegénység, a néhai apa raktári munkás, öntudatlan, és így az ital rabja, az anya a sokat szenvedett proliasszonyok típusa. Vera egy katonatiszt családjánál mindenek, míg azok a front elől Nyugatra nem vonulnak. Így húzódik meg a leány és édesanyja a kórház alagsorában, takarít, cipeli a hullákat, felmossa a mütő véres padlatát, múlnak a napok. S közben az anya halálosan megsebesül, elpusztul, s ő végleg a kórházban marad.

- Mindig éreztem, nekem nincs sok beszélnivalóm, de tudja, elvtárs - magyarázta -, nem tudom befogni a számat! - S végül elmondta azt is, hogy miért jött ide. - A tegnapi dolog miatt hívatott az igazgató. - Arcából kihúzódott a vér, fehér bőre elszürkült, ahogy átélte újból a jelenetet. - Előbb mindenfélével hízelgett, hogy ilyen meg olyan jó volt hozzám, még a halott anyámat is előhozta. De amikor látta, engem nem lehet elvakítani, akkor megfenyegetett. Goromba volt, mint egy kocsis. A finom úriember! Ki akarnak nyírni onnan, mert megmondom az igazat.

- Magát nem nyírhatja ki senki. Erről majd mi gondoskodunk. Az igazgatót jelenleg még a helyén tartja a reakció. Arra hivatkoznak, hogy kitűnő szakember, és hogy demokratikus érdemei vannak a múltból. - Szája köré multságos fintor húzódott. - Majd ezek az érvek is elkopnak egyszer. Talán nem is olyan sokára.

Vera elragadtatással nézett a titkárra. Ez a néhány bizalmas mondat közösséget teremtett köztük, s ez az érzése még csak erősebbé vált, amikor a férfi hozzáfűzte: - Persze, amit mondtam, köztünk marad.

Amikor elbúcsúztak, Settlinger már tegezte: - Szervusz, elvtársnő - így bocsátotta el.

S néhány nap múlva, miután a kórházi alapszerv párttitkárának megmondta a magáét, hogy Verát, ezt az értelmes, bátor nőt valósággal elrejtette a kerület elől, gondolkodott a leány további sorsáról. 1948 őszén háromhónapos pártiskolára küldték egyik vidéki városba.

2.

A szuterénben várakoztak, az ebédlőhelyiségben, viaszosvászonnal borított asztalok mellett. Ideérkezésük után újabb rosta következik, bizottság elé kerülnek. Micsoda szégyen lehet, ha valakit hazamenesztenek innen, mert nem felel meg!

A hosszú vonatúttól és a szorongató várakozástól feldúlt emberek feszes sorai lassan megbomlottak. Csoportokba verődve beszélgetni kezdtek, cigarettafüst úszott felettük. Egy-egy embert hosszan benn tartottak a bizottság előtt, s amikor nyílt az ajtó, megrohanták kérdésekkel: mire kell felelni? Mi a legelőnyösebb taktika? a tárgyi tudás-e vagy a szilárd magatartás? - összevissza kérdeztek mindent, ahogy a tanácsstalanság feldobta bennük. Mindenki mást mondott, a válaszok nem voltak őszinték, nem lehetett eligazodni rajtuk. Néha fölcsett a nevetés, de az idegesség csiholta ki.

Angi Vera félrehúzódva ült egy padon. Itt mindenki tegeződött, s bár megszokta ezt, most nehezebbre esett viszonzni a tegezést. Benseje égett a félelemtől. Mit remélhet itt? Körülötte képzett, tanult emberek, és azok is bizonytalanok magukban. Elvégzett egy-két kezdeti szemináriumot - „mi a fasizmus?”, „mi a szocializmus?” -, s most magát okolta, amiért ilyen helyzetbe került. Nevetségesnek, ostobának találta azokat is, akik ideküldték. Minek ez az emberkínzás? Itt majd kiderül, hogy a véletlen sodorta ide, hogy ő nem kívánja a tanulást, a kiválasztódást. S akkor megint az igazgatóra kellett gondolnia, a furcsa fénytörésű pillanatra, amikor fölfedezte, hogy ez a hideg, magabiztos ember tőle fél! - ettől megnyugodott kissé, s némi elégtetett érzett.

Már késő délután volt, szennyesszürke félhomály tapadt a széles ablakokra, amikor a füstön, zsvajon át meghallotta nevét. Magához szorítva nagy, sárga aktatáskáját - ezzel az üzemi bizottság ajándékozta meg -, belépett az ajtón. Eleinte nem látott senkit a bizottság tagjai közül, ott ültek valahol a fény mögött, és sokan lehettek.

Kérdések hallatszottak, sterilen, személytelenül, mintha fertőtlenítő oldatból emelnék ki őket, csipesszel, egymás után. Most már pontosan tudta, mi a tennivalója: nem válaszolt egyetlen kérdésre sem. Az időérzéke elhagyta, konokul állt, eloldva mindentől, még a félelemtől is. Ekkor valaki melléje lépett, gyengéden a karjához ért, s egy székhez irányította.

- Ül le, elvtársnő - mondta egy férfihang, amely a szelíd mozdulathoz tartozott.

Leült, és lábába remegés állt. A fények váratlanul széthúzódtak. Öten ültek egy asztal mögött, s mellette még mindig ott várakozott az a fiatalember, aki leültette. Szerény, vézna férfi volt, sovány arcából sötét, piros fényű szem nézett a lányra.

- Gondolkodj egy kicsit, szedd össze magad - szólt a fiatalember biztatón. Világosbarna haja a homlokába biccent, s nagy ádámcsutkája mulatságos igyekvéssel kísérte szavait. - Az elvtársak itt mind jót akarnak neked.

Angi Vera torka összeszűkülött, de végre megszólalt:

- Nem tudok én semmire se felelni. Nem tanultam én soha az életemben, és nem is volt, aki tanítson. Nálam a kenyér, mindig a kenyér...

- Majd tanít téged, elvtársnő, a párt - szólalt meg az asztal mögött egy alacsony, pápaszemes emberke, aki a középén ült, s ettől Vera megsejtette, ő itt a vezető. Szigorúnak látszott, humortalannak, de most nyájasan beszélt, emberséges közeledéssel. Szavaira őszinte érzések törtek utat a lányban, feje a mellére csuklott, és felzokogott.

Mikor foltos arccal kilépett társai közé, egy megtermett, erős mellű leány karon fogta, s a nők egy csoportjához vezette. - Te csak maradj velünk - biztatta szép mezzoszoprán hangon -, majd megértjük mi egymást. És segítünk egymásnak. Egyébként pedig Muskát Mária a nevem.

Mire megvacsoráztak, és kijelölték szobájukat - nyolcadmagával lakott egy tágas kaszárnya-szobában -, úgy érezte, lassan minden elrendeződik, helyrerázódik. Kisgyerek kora óta nem sírt, de ez a sírás most körülkerítette, a múltja volt ez a sírás és a jelene, a kiváltsága, a pajzsa. S a ravaszkas fölény, hogy lám, egész ügyesen megbirkózik a külvilággal, újra visszatért a szívébe, mint az édes önbizalom.

Sokáig beszélgettek, legalább éjfélig, a szokatlanság, az ismerkedés vágya és kényszere elűzte szemükből az álmot. Ő maga inkább csak hallgatta őket, a tanultabbakat, és elgondolkodott azon, ahányan vannak, annyifélék. Kezdte sorba rakni őket. Már hidegen hajnalodott, a szavak már régen elakadtak, de őt még ébren tartotta a készenlét nyugtalansága. Már nem félt, inkább kíváncsiságot érzett, mi lesz ezután. Az egyik nő egy megjegyzése fennakadt az emlékezetében, mint egy horgon. „Ha elvégeztük ezt az iskolát, meglássátok, nem megyünk vissza a régi helyünkre...”

Mindenki máshova kerül. Följebb.

Mikor a jól megtermett Muskát Mária ébresztette őket - ő volt a legfrissebb, a legvidámabb -, egyszerűen átlépett a félálomból az ébredésbe. A hideg, szürke reggel újra csak bizonytalanságot oltott belé. Gyámolításra vágyott, sajnálatra, s ezért igyekezett Móriához törleszkedni.

Szobájukkal szemközt volt a zuhanyozó, csak átszaladtak a folyosón, a fogásra dobták pongyolájukat, hogy a tus alá álljanak. A forró víz apró göbei végigverték a testükön, kivörösödtek, átadták magukat ennek az örömnak, s a lábuk alatt, a farács rovátkái között gőzös tajték örvénylett. Valójában itt ismerkedtek meg egymással, a puha, göndör gőzökben, az egész testet átjáró jó érzésben, amely megszabadította őket az idegen ágy derekfájdító kínjaitól, az idegenségtől, s még az óvatosságot is kiűzte belőlük. Itt már csak nők voltak, a szó fizikai és jelképes értelmében, meztelen nők, akik utolsó fedezékükből is kibújva, sikongva, jujongva élvezik a meleg vizet, az alaktalan félhomályt, a test felujjongó örömeit. Néha a szomszédos zuhanyozóból átdörömbölt a férfiak jókedvű lármája is.

- Milyen szép kemény a melled! - mondta Verának elismerően Muskát Mária, sok jó szándékkal és némi irigységgel. - Mint a kamasz lányoké, citromforma! - s a maga telt, nehéz mellére nézett, amelyről gyöngyözve visszapattant a víz.

Az ajtó felől, a legszélső tus alól idehangzott egy rosszálló megjegyzés, a Traján Annáé:

- Elvtársak, elvtársak! Talán viselkednénk komolyabban, nem úgy, mint a polgárasszonyok a gőzfürdőben!

Muskát Mária vidám csúfondárossággal válaszolt neki:

- Miért? Talán a szép női mell kapitalista csökevény? Történelmi kategória - kiáltotta telten, jókedvűen -, aminek el kell múlnia?

Ezen már itt is, ott is fölnevettek, de Traján Annában még csak erősödött az ellenérzés. Nagy testű volt, elhízott, és vastag haja sűrűn őszült. Maga elé tartva pongyoláját, közeledett Móriához.

- Muskát elvtársnő - szólt fájdalmasan, miközben a puha, szőke gőzök elmosták kövér válla körvonalait -, én téged, már ahogyan rólad beszéltek, egészen másképp ismerlek. Komolyabbnak. Eleget szenvedtél a múltban!

- Éppen ezért! - mondta Mária, de már csökkent önbizalommal.

Vera melle kihegyesedett a dicsérettől, de Traján Anna szigorától maga is bűnnek érezte nőiségét, s a gőzben áttetsző rózsapiros testek most szorongást okoztak. Itt nem szabad ilyesmire gondolni. Itt szakítani kell a múlttal, őszintén és kegyetlenül, itt nagyon komolyan kell felfogni a dolgokat, mert fölöttük csattog a tudás szigorúan és félelmesen. És általában: itt az ember szívébe látnak, jobb tehát, ha kioltjuk magunkban a szívet, mint egy oktalan lángot.

- Te, Muskát Mária, vedd tudomásul, hogy csalódtam benned - mondta tovább fennhangon Traján Anna, és hátat fordított nekik. A hátán és a fenekén erős, piros húsgyűrűk mozdultak, amint törülközni ment.

Muskát Mária elnevette magát.

- Vén álszent spiné! Ő a kispolgár - mondta fogai közül, és frottírtörülközője kemény rücskeiktől még vörösebb lett a bőre.

Már befelé tartottak az előadóterembe, mikor Vera karját érintve, Traján Anna megszólította.

- Vissza kellett volna utasítanod.

Traján Anna lassan beszélt, szótagokra bontva szavait, s ettől okosnak, megfontoltnak tartották. Vera gyűlöletesnek érezte ezt a széles arcú nőt, akinek egyetlen szavát se hitte, de elhatározta, hogy neki ad igazat, mégpedig a nyilvánosság előtt.

Csoportokra osztották őket, és Vera abba a szemináriumba került, amit André István vezetett, az a szerény fiatalember, aki a felvételi bizottság előtt felszabadította benne a zokogást, az egyedüli erőt, amely a hétköznapiokból ebbe a különleges helyzetbe emelte.

Ha André Istvánra gondolt, az idegpályái megnyugodtak, bizalom és derű fogta el. Ez a fiatalember a szerény jóindulat. Az emberi szó.

A tanár szemináriumi délutánjai a feloldódást hozták. Tizenöten ülték körül, s a harmadik megbeszélésen már Vera is megszólalt. Így akart hálás lenni. Az sem lehet véletlen, hogy az ő szemináriumába került. Csöndes pillanatokban és leginkább éjszakánként magán érezte a férfi piros fényű, barna szemét. Olykor vágy fogta el, hogy megérintse csontos arcát, hogy világosszöke bajuszkájához érjen ujjával. Már annyi érzés halmozódott fel benne, hogy nem mert senkivel se beszélni róla. Tudta, a tanár feleségével és kisgyerekével él itt, s hogy a családja, mint az előadóké általában, a szomszéd épületben lakik. Ám ez nem riasztotta el, csak elővigyázatossá tette. Magában konokul ezt mondogatta: „ha ez az ember mellém állna, de úgy igazán, akkor minden, de minden megváltozna, könnyebb lenne...” Néha meg az volt az érzése, hogy a férfi is hosszan figyeli őt. Úgy tett, mintha nem venné észre, pedig a pórusain keresztül a vérkeringésébe szívódott ez a tekintet. Egyszer egymáshoz ért a karjuk a félhomályos folyosón - korán sötétedett, és még nem gyújtottak villanyt -, és ő ebben is szándékosságot remélt. Az érintés mintha sebet égetett volna a karjába.

Nehéz volt egyedül elviselni ezt a titkot. Szeretett volna beszélni erről valakivel, de nem mert megnyílni senki előtt. Leginkább Traján Annától tartott. Az ő ügyései szeme üldözte lépten-nyomon. De éppen a félelem vonzó-taszító körében közeledni igyekezett hozzá. A regényes nevű asszony mozgalmi nevét viselte, mint a kemény, elhatározott nők, akik személyiségük határait így akarják megóvni: múltjukat a jelentől. Széles békaarcán mindig csendes mosoly ült - az élettapasztalat valamiféle kisugárzása. Megnyilatkozásai - leszámítva a zuhanyozóbeli jelenetet - higgadtak, körültekintőek voltak. Az asszony egyébként a külügyminisztériumban dolgozott, és úgy hírlott, a pártiskola után nagykövet lesz, az első női diplomatánk.

Délutánonként, lyukas időben, az egyik előadóteremben üldögélt Vera, és jegyzeteit pótolgatta. Szeme előtt vibráltak az ügyetlen betűk, s bár külön tanították őket az ügyes, gyors jegyzetelésre, ötletes rövidítésekre, az ő füzetében túl sok volt az átugrott félmondat, mondat, nem tudott kiigazodni a hiányos szövegek között, s rettegett a naptól, amikor majd be kell mutatnia őket tanárának. Többen voltak így. Egy bányász már a harmadik napon megszökött, vonatra ült, nem tudott megbirkózni a sok jegyzeteléssel, s amikor a bányatelepi párttitkár kíséretében mégiscsak visszatért, az egész tanfolyam előtt fogadkozott, hogy megpróbálja, ha beleszakad, akkor is - neki ez a kötelessége, nem szabad meghátrálnia, nehezebb időkben is kitartott. A nagy, kamaszarcú ember egyszerre csak elsírta magát, vörös keze fejével a könnyeit dörögölte szét. Vera úgy érezte, neki most beszélnie kell. Mintha valaki felrángatná a helyéről, legyőzve lámpalázát, szégyenérzetét, ott a tanfolyam előtt kijelentette: ezentúl majd együtt tanul a bányász elvtárssal, átnézi a jegyzeteit, és minden erővel segíteni fogja.

- Honnan tudod te ezt, hogy ezt így kell? - kérdezte Traján Anna álmélkodva, bizonyos megbecsüléssel.

3.

Már negyedik hete voltak itt. A tanfolyam idejére, ez volt az elv, senki sem kapott szabadságot, eltávozást, de vasárnap délutánonként csoportosan besétálhattak a városba, megittak a cukrászdában egy-egy feketét. A bányászok ilyenkor eltűntek, állítólag kocsmázni mentek, de ezt nem lehetett rájuk bizonyítani.

A lámpaoltás utáni sötétségben a beszélgetések könnyedén kavarogtak. Sorra vették a tanfolyam férfi hallgatóit, egyik-másik szabad szájú nő nagy nevetést kavart megjegyzéseivel. Traján Anna sosem vett részt ezekben a viháncolásokban, de nagy kérlelésre néha mesélt a mozgalomról, egy-egy romantikus részletről. Ezeknek az elbeszéléseknek sosem volt ő a hőse, személytelen szigorral kerülte a szubjektív részleteket. November 7. ünnepi estéjén a tanfolyam vezetősége sört is engedélyezett a vacsora mellé. Lámpaoltás után történt valami meglepő. Traján Anna, folytatva az előző esti elbeszélést, éppen a munkásmozgalom egyik neves alakjáról beszélt. Hangja átfűlt, imádságosan tagolt szavai között most váratlanul megrövidültek a szünetek. „Dehogyan volt ő szobor! Fogalmuk sincs, milyen vidám, szenvedélyes ember volt ő - mondta elragadtatva -, egy aranyos, barna fiatalember, csupa vicc és móka... és szerencsétlenül élt a feleségével, és aki...” - elhallgatott. Csak hosszú szünet után folytatta köznapi sóhajtasba fullasztott szavait: „valaki mást szeretett.” Néma csönd következett. „A lebukása napján együtt töltöttük a délelőtti. Moziban voltunk, a Palace-ban, a *Fiúk városát*-t láttuk...”

Tehát őt szerette - gondolták magukban.

Ez volt az a mondat, amely megnyitotta a zsilipet. Mindenkinek volt valami mesélnivalója. Vera egész teste reszketett a felindulástól. Most jött el az ideje, hogy rábízzon egy titkot a szobára, hogy testvérekké váljanak, hogy elhalmozzák sajnálatukkal, gyengédségükkel, hogy a nyers tragikum utat törjön az állandó jóindulatnak. Valami rettenetést, meghatót és felzaklatót akart elmondani. A töprengés görcsösen összerántotta ereit, és az izgalom a szívéből a szájpadról sugárzott. Abban a pillanatban találta ki a történetet... Pongyolakészítőnél volt kifutólány, fejletlen, vékony, rosszul táplált, de a főnök szemet vetett rá, s amikor egy este magukra maradtak, erőszakoskodni kezdett vele. A mennyezetről elkészült szaténpongyolák fügtek alá, s ő a fényesen suhogó pongyolák közé menekült, mint egy erdőbe.

Amint elképzelte ezt, kiverte testét a veríték. De tovább szövögette magában...

A pongyolák lebegtek, és tükrösen megvillantak, de a nagy, kövér ember utolérte, s a padlóra teperte.

A láz kiverte a szájpadrólását, már-már beszélni kezdett. De a beállott csendben iszonyodva gondolta végig, micsoda bajt idézhet a fejére, s nemhogy sajnálnák, de undorodnának tőle, és gyűlölnék.

- Vera, mondani akartál valamit! - nógatta egy hang.

Elengedve végtagjait, izmaival leszorítva vacogását, mozdulat nélkül feküdt a helyén.

- Vera! - szóltak most mások.

Úgy feküdt rémületében, mint a dermedt halálban, lélegzetét visszafogva.

- Elaludt - mondta valaki.

A váratlan üzemzavar nem szegte kedvüket. Muskát Mária fényes mezzoszopránja elsodorta a hallgatást. Már öt figyelték.

- Én nem régi ügyet mondok el. Most történt, tegnapelőtt, vasárnap.

- Amikor szépen olajra léptél? - kuncogott valaki.

- Igen. Pontosan.

Vera szívéből elszivárgott a dermedtség. Még mindig mozdulatlanul feküdt, de elégedett volt. Még jó időben visszarántotta magát mindenféle veszedelemtől. Hallgatta Máriát, s az érdeklődés lábujjhegyig megbizsergette.

- Szóval, amikor eltűntem, Francival találkoztunk. A déli vonattal jött, hajnal óta utazott.

Franci, vagyis Ferenc, ezt mindenki tudta, a vőlegénye. Művezető, akárcsak Mária, ugyanabban az üzemben.

- Franci mindjárt szobát vett ki, a vasút mellett van egy ócska hepaj. Szanzsen, férj-feleségnek íratott be minket. Estig ki se tettük a lábunkat a szobából. Stramm gyerek, csupa erő. Nagyon ki voltunk éhezve.

- És? - szólt valaki a sarokból. - Részletezd.

- Fogjátok be a szátokat! - ordított Traján Anna. Hangja sírásba zuhant. - És én ezeknek, ezeknek beszéltem róla! Róla!

Torz, párnába gyömöszölt hangon zokogott.

Angi Vera csak jóval később szállt le ágyáról. A zokogástól rázkódó nehéz asszony fölé hajolt. Gyengéden megszólította. - Ne hozzak valamit? Egy pohár vizet?

Könnyű keze Traján Anna homlokára csúszott. Tenyerén érezte az asszony ecetszagú, vastag haját. Maga sem értette, hogyan került ide. Minden rokonszenve Muskát Máriáé volt, a kalandé, amely forró szerelemszagot zúdított a szobába, a hidegre váltó sötétségbe.

- Eredj, feküdj le! - utasította vissza Vera irgalmát az asszony. - Mondom, hogy menj, mit bámulsz? Semmi bajom!

Reggel máshová költözött, az egyik előadónő osztotta meg vele szobáját.

Muskát Máriát behívatta magához a tanfolyamvezető, az a bizonyos alacsony, bagoly-szemüveges ember, Sas Vilmos. Mikor két óra múltán kijött tőle, nem volt feldúlt, de kedves, nevetős arcán új vonás jelent meg, a dac szigorúsága. Nem kérdeztek tőle semmit, volt, aki nem is mert kérdezősködni, nehogy így teremtsen kapcsolatot az erkölcstelenség szelleme és önmaga között.

- Megmagyaráztam a kisöregnek, hogy van test is a világon, és hogy nem fogadtunk szüzeséget. Vagyis hogy abban különbözünk az apácáktól, hogy nem vagyunk képmutatók. Mert le akarta állítani a vasárnapi kimenőimet. Többet ültem biciklin a pártért, mint amennyit ő reggelizett!

Negyvenötben sok száz kilométert kellett kerékpáron bejárnia a földosztókkal, agitátorokkal, férfi módon kellett élnie, ruhástól aludni, viselni a fáradságot, rossz élelmezést, ellenséges hangulatot. De erre mindig úgy emlékezett vissza, mint élete legszebb korszakára.

Angi Vera most mintegy kívülről hallgatta saját hangját.

- Hogy beszélsz te Sas elvtársról?

Megint valami idegen erő ösztökélte, kidögönyözte belőle a szavakat.

- Újra csak te? Hová stréberkedsz, mi? - Máriából nem a harag beszélt, de a csodálkozás. - Tudod, lányom, hogy te elég rosszfajta ember vagy? Mit akarsz elérni ezzel? Megjósolom neked, kicsi szívem...

- Becsületet, azt akarok! - válaszolt Vera komolyan, s felült az ágyában. A szeme teli volt könnyel. Ó, csak hallanák ezt az iskola vezetői. Csak hallaná André István! Mennyivel könnyebb volna minden!

Mária elnevette magát.

- Így akarsz te becsületet? Eridj már, te majom!

Többen védelmükbe vették Verát. Mintha mikrofonba beszéltek volna, mintha valaki hallgatózna az ajtó mögött - szavukat nagyobb nyilvánosságnak szánták.

Másnap délután agitációs munkára mentek a városba. A pártegyesülés utáni helyzetről és a közeli népfrontválasztásról kellett beszélgetniük. Agitációs párok alakultak, s ezek a városi pártszervezetek irányításával elszéledtek, hogy lakásról lakásra járva emberekkel, nézetekkel találkozzanak. Vera Traján Anna mellé kérte magát. Sas Vilmos ezt nagyon helyeselte. A leány most már nem nevetett fölényes diadallal magában, már nem érezte egyszerűen okosnak és talpraesettnek magát. Félt Traján Annától, és vonzódott is hozzá, de most már a vonzalom volt a nyomatékosabb.

Nekiindultak a gyárváros szürke, füsttépte utcáinak. Késő őszt volt, gyorsan esteledett. A füst szürkéjéből puha korombarnába hullottak a házak. A hiányos kövezeten nagy sártócsákat kellett kerülgetniük. Az utcákat gyéren világító égőkkel, magával a reménytelenséggel világították. Kérdezősködniük kellett címek után, csatakos udvarokon és vécészagú lépcsőházakon kellett áttörniük. A vasgyári munkást, akit kerestek, nem találták odahaza, a hosszadalmas és eredménytelen dörömbölésre előkerült a szomszéd, egy törődött, hajlott ember; csontos lába papucsban csúszkált. Behívta őket a hideg, esőt szitáló estéből a konyhába, hogy nála várokozzanak. Itt legalább ötven év óta nem változott semmi, de minden morzsolódott, megkopott.

- Én is a vasgyárban dolgozom, magkészítő vagyok - mondta a férfi, s közben krumplit hámozott -, csak hogy most betegállományban.

Traján Annát felélénkítette a véletlen. Nagy testével addig fészkelődött a széken, míg kényelmes helyét is megtalálta.

- Vagyis... betegállomány... - a férfi homlokára ránc futott -, lehet így is nevezni. Az igazság az, hogy ki akarnak szórni az üzemből.

Traján Anna előrecsúszott a széken, vastag combján megfeszült a szoknya.

- Persze, úgy kezdődött, hogy kispricceltek a pártból. Az egyesülésnél. - Elhallgatott, szeme összeszűkülte. - Maguk honnan keresik a szomszédomat?

Traján Anna arcán feloldódott a feszültség. Mosolyogni próbált.

- Valamikor jó ismerősök voltak az urammal. Gondoltam, átutazóban megnézzük. - Verára mutatott. - Ez meg itt a kishúgom.

- Szóval, én szociáldemokrata voltam - tért vissza az elbeszéléséhez a magkészítő -, harmincnyolcban léptem a pártba. Éppen akkor, amikor a nyilasok ötven képviselőt vittek a Parlamentbe, és szavazójuk nálunk se volt kevés.

Traján Anna kérdezett valamit, de csak azért, hogy a tárgyra szorítsa.

- Hogy mi a vád, asszonyom? Az a vád ellenem, hogy negyvenhatban sztrájkra uszítottam, meg az, hogy elleneztem az egyesülést. Én csak egy nyilas csibész miatt nyitottam ki a számat - még most is művezetők! -, ennyi az egész. De ő aztán belépett a kommunista pártba, és a párt nevében nyomta, irtotta a munkásokat. Hát igenis, amikor a szaktársak ki akarták tenni a gyárból, én is ellene tanúskodtam, és amikor leálltak, én is leálltam. De az egyesülés ellen egy szót sem szóltam.

- Hogy is hívják az elvtársat? - kérdezte a közömbös figyelemből kikökenve Traján Anna, de mindjárt észrevette magát.

A nagy, csontos ember hirtelen felállt, hangját átjárta az indulat.

- Maguk kicsodák? És honnan jöttek? Spiclik talán? Gyűjtik az adatokat? Hát én csak azt mondom maguknak... azt mondom, menjenek innen a fenébe, de gyorsan.

A két nő rémülten húzódott kifelé. Traján Anna már a lépcsőházban visszanyerte nyugalmát. - Jobboldali szocdem - mondta -, komplett ellenség.

A kapu alatt, az elszennyeződött lakótáblán megkereste a munkás nevét, és fölírta füzetébe.

- Most láthattál valamit. Ér annyit ez is, mint egy szeminárium.

Belekarolt Verába, gyöngéd hangon szólt hozzá. A lányban felnyűszített a hála, mint a jó érzés az otthontalan emberben, aki váratlanul családra talált.

- Micsoda rohadt alak volt - szaladt ki belőle.

- Rohadt bizony. De nem sokáig. - Világos ajtó felé irányította Verát. - Gyere csak, beme-gyünk. Alaposan átfáztam.

Cukrászdába tértek be. Vanília- és mézeskalácsillat fogadta őket. Amint kitárták az ajtót, csengettyű csilingelt, s az avított kedves biedermeier bolt háttéréből kilépett egy hollófekete asszony. Elhelyezkedtek a piros plüssbevonatú pamlagon, s a nő kedvesen föléjük hajolva, csöndes szóval sorolni kezdte készítményeit. Traján Anna széles arca mosolyra húzódott, a kemény húspárnák közé szoruló, sárgás fényű szemek fénylettek. Parancsoló, erős kezével a porcelán tálak felé mutatott.

Az asszony mohón evett. Szinte széttépte villájával a mokkatortát. Minden figyelmét az édességekre összpontosította, elszigetelte magát a környezettől. Már az ötödik tortánál tartott, mikor fölnézett tányérjáról, és elnevette magát.

- Megérdemeljük, mi? Hát te a másodiknál abbahagyta? Várj csak, iszunk egy kis likört.

Hubertust hozatott. Vera félénk arcát látva, koccintásra emelte poharát.

- Én sem vagyok alkoholista, de most kifejezetten jólesik. Mi nem *azért* iszunk. Szervusz, elvtársnő!

Későn este vergődtek haza, s másnap Traján Anna Vera elé tette a jelentést. A legrészlete-sebben a pártból kizárt magkészítővel foglalkozott. Summázata így szólt: „Véleményünk szerint tudatos ellenség.”

És Vera, öreg tintenkulijával, aláírta a nevét.

4.

A kezdeti napok belső hajszája után, amelytől a lány megsoványodott, arcára kifakult, az ismerkedés időszaka következett. Olykor maga is jókat mulatott ravasz ötletein, s a már említett kisebb diadalok, kárörömök, titkos firtorok megerősítették abban, hogy bízhat magában. Traján Anna anyai vagy inkább zárdafőnöki barátsága új reményeket csillantott meg benne. Félve sejtett lehetőségek, soha nem remélt kilátások! A nehéz testű, de nagy tudású asszony nem ígért semmit, inkább csak feladatokat említett, kötelezettségeket, de a szavak fölött ott lebegett a jövő.

- Először is elkell végezned a gimnáziumot, vagyis le kell tenned a szakérettségit. Ez nem lesz probléma, ebben majd segítünk. Két év alatt a végére járhatasz. Persze, nem szabad másra gondolni, könnyelműségekre. Ilyenkor az embernek minden erejére szükség van, de érdemes. És vigyázni kell, nehogy valaha is csalódást okozál azoknak, akik szemmel tartanak. Erre nagyon ügyelj. Mert a segítség mértéke ezen múlik.

Ilyen hátvéddel maga mögött megnyugodott, s nemcsak hogy beleszokott új helyzetébe, de megszerette. Jól, kiadósan aludt, frissen ébredt. Az utóbbi két hétben majdnem három kilót hízott. Bőre kitisztult, világított, világosszürke szeme megtelt nőies derűvel, melle, csípője kikerekedett. Azonnal észrevette a férfiak fokozott érdeklődését, nyugtalan pillantások kísérték, megfordultak utána; állandó izgalomban élt. Őt azonban kezdettől fogva csak egy férfi izgatta. André István. Nem tudta volna különválasztani, mi tetszik benne: nyugtalan sugárzású tekintete, rekedtes hangja, ádámcsutkája vagy a szelídsége? Leplezetlenül a férfi szemébe nézett, hosszan és elcsodálkozva, ha csak tehette, megállította az udvaron, a folyosón. „Úgy szeretnék valamit megbeszélni...” - mindig ezekkel a szavakkal kezdte, és mindig akadtak új meg új problémái. Félt a leleplezéstől, a megszégyenüléstől, a férfiban sem bízott eléggé, mégis elhatározta, hogy megszerzi magának. Lehetetlen lemondania róla. Csak éppen a módján töprengett. Titok volt ez, a legkülönb titok, mélyre ásott, ravaszul körülsáncolt. Traján Anna azt hiszi magáról, hogy mindenkinek a szívébe lát, hát csak higgye! Most már nem félt annyira tőle, ismerte a védekezés módjait.

- Igen, igen - ismételte gyakran, lassú szavaival Traján Anna -, a szakérettségi, az nagyon fontos.

- A szakérettségi - visszhangozta nagyra nyílt, áhítatos szemmel Vera, arca kipirult, és André Istvánra gondolt közben. Már olyan biztonságban érezte magát, hogy nem is figyelt Traján Anna szavaira. A figyelmet az arcizmok mechanikus játéka helyettesítette. S így került fölénybe az asszonnyal szemben, anélkül hogy a legkisebb jelét adta volna ennek.

Vasárnap, kimenőkor, csatlakozott hozzá a bányász, akinek ígérete szerint segített a tanulásban. Nehéz szavú ember volt ez, harmincöt év körüli. Ha beszélni kellett a nyilvánosság előtt, görcsök kínozták, lucskos lett az arca.

Szokásuk szerint a cukrászdába mentek. Traján Anna most nem volt velük, két nappal ezelőtt külön engedéllyel Pestre utazott. Még csak meg sem fordult az agyukban, hogy ez szabálytalan, ez kivételezés.

- Hát vízben hagytad a barátaidat, Neubauer elvtárs? - viccelődött a nehézkes bányással Angi Vera, aki már a humorát is megtalálta. - Ki issza meg a rád eső részt?

A férfi mogorván, szűkszavúan válaszolt, nem szerette az ilyen tréfát, de lehet az is, hogy csak zavarban volt.

A cukrászdában rumot kért, mokka-sészében hozták neki. - Neked is ezt kértem, elvtársnő - mentegetőzött, és redős homloka kivörösödött.

- Ezt nagyon is rosszul tetted. Nem szoktam pálinkát inni, és jól tudod, az elvtársak nem is szeretik, ha iszunk.

- Ez nem pálinka, ez rum. - Ő is viccelődni próbált, de ebben is ügyetlen volt. - Kóstold meg, kérlek szépen, a kedvemért, annyit bajlódasz velem.

Vera megadta magát, felhajtatta a rumot, még az ajkát is megnyalta, ízlett neki.

- Mi, bányászok, megszoktuk. Az életveszély miatt. Meg amiatt is, mert jó. Jólesik.

Társaik sétára indultak a városba, ők itt maradtak a cukrászdában, és már a második rumot itták.

- Az igaz, hogy meglógtam, de azért visszajöttem - magyarázta nehézkesen, ujjait gyötörve Neubauer -, mert nekem ez kötelességem. Mikor a németek visszavonuláskor el akarták árasztani az aknát, mi huszonketten lent maradtunk, és nem engedték. Két hétig voltunk odalent, étel, ital alig valami, a víz meg nőtt, mert a szivattyútelep nem működött, és villany se volt. Spórolni kellett a lámpával, legtöbbet sötétben voltunk.

Vizeskék szemével Verára nézett, reszelős keze a lányéhoz ért.

- Ha nekem ilyen feleségem lenne! - sóhajtott váratlanul. - Az vinne magával, amellet lehetne fejlődni - nyögte ki felragyogó arccal. - Miért nem lehetsz te az én feleségem, elvtársnő? Nem érdemlem én ezt meg az élettől?

Vera nem válaszolt a kérdésre. Nehéznek, reménytelennek érezte a szívét. Mit akar tőle ez az otromba, gyerekes figura? És ő? Miért ül itt vele? Mi közük egymáshoz? Nincs egyetlen közös mondatuk sem. Milyen hazugság ez az egész!

- Ne igyál többet, elvtárs - mondta elkeseredve.

- Én még sose tegeztem ilyen szép nőt... az egész életemben mindig szőkére gondoltam, de az én feleségem barna. Se fekete, se szőke. Szeszínű.

Vera összeszedte magát. Az ital fékezte gondolkodását, de most gyorsan és határozottan akart válaszolni. Úgy akart felelni a bányásznak, hogy majd visszaidézhesse, ha valami botrány lesz belőle. De nyílt az ajtó, megszólalt a csengettyű. André István lépett be. Kipirult a hidegtől, ahogy a vérszegény emberek szoktak kipirosodni, az arccsontja és az arca tűzelt csupán, hogy még jobban kiemelje a szemkörnyék sápadtságát.

Szeme megélné, pillantása megtelt, mikor észrevette őket, s vidáman dörgölve kezét, leült az asztalhoz.

- Kikísértem az asszonyt és a gyereket a vonathoz. Egy hétig fent maradnak Pesten.

Verára pillantott, a leány puha, szőke haja tompán fénylett. Rajta felejtette tekintetét, de Vera a bányászra vágott a szemével, jelezve, hogy az többet ivott a kelleténél.

- Igen, az nagy baj - dűnnyögött maga elé Neubauer, és sárga, kirepedezett körmeit vizsgálta -, az nagy baj, tanár elvtárs, hogy először választ asszonyt az ember, és utóbb kezd rájönni, hogy mi a szép.

- Ez gyakran van így... ez nagyon sok emberrel megesik... - bólintott a tanár, és pirosbarna szemében részvét ült, valamiféle túlzott együttérzés.

- És akkor ez így maradjon az egész életben? - kérdezte Neubauer fennhangon, s a vendégek közül többen is odafigyeltek. - Ha az ember kommunista, akkor már nem változtathat többé?

André arca megkeskenyedett.

- Nehezeket kérdezel, elvtárs.

Vera közel hajolt hozzá.

- Haza kellene küldeni. Már azt se tudja, mit beszél.

A tanár csodálkozva nézett a lányra, kegyetlennek és túlságosan is tárgyilagossnak érezte.

Ám a bányász felfokozott érzékenységeiben úgy érezte, hogy zavar. Szomorú sértődöttség hullámozott át rajta, mondott valamit, tetézve ügyetlenségét, majd fizetett, és illetlenül elköszönt.

A tanár töprengve nézett utána. A csengő hangja elült.

- Utána kellene menni. Ismerem én ezt az állapotot. Most végigjárja a kocsmákat, és leissza magát. S a végén megint csak tanfolyamgyűlés lesz belőle. - Az órájára pillantott. - Jó lesz indulni nekünk is, ha egyáltalán vacsorát akarunk kapni.

Vera nem mindjárt válaszolt, hallgatott, mint nagy elhatározás előtt szokás. Lassan ráemelte tekintetét a férfira. - Még ne siessünk - mondta ki vakmerően.

A kis cukrászda zsongása, tompa világítása gyengéd barakká állt össze. A lány haja gyengéden fénylett. Csak sejteni lehetett a külvilágot.

- Már annyiszor szerettem volna beszélni veled, André elvtárs, elmondani neked valamit...

A férfi arcára visszatért a szokásos halványság, s ettől megszépült.

- Én mindig megállítlak téged, André elvtárs, mindenféle butaságot kérdezek tőled, te már biztosan unod is, és azt gondolod, micsoda hisztérika ez a... ugye, ezt gondolod?

- Dehogysis gondolom, dehogysis!

- Mit gondolnak az emberek, hogy mindig megállítlak, hogy elébed állok, hogy rád nézek, hogy elfelejtek beszélni, ha kérdezel... Pedig én a szemináriumon is csak azért szólok hozzád, hogy hozzád szólhassak. Hogy te is mondj valamit. Hogy válaszolj. Látnod, én ezt most kimondom, pedig lehet, hogy baj lesz belőle.

André a kis csipketerítőt gyűrte, nem nézett Verára.

- Amikor ott álltam a bizottság előtt, és egyszerre csak ott voltál te is mellettem... én azóta pontosan tudom... azóta nekem a legfontosabb... Elmegy a fülem mellett minden szó, nem látok meg senkit, nem tudok senki másra gondolni... - ajka kiégett - én szeretem magát. - Ezt nem tudta tegezve mondani.

A férfi csontos térde az övéhez ért, s kezével az asztal peremébe kapaszkodott.

- Nem vette észre? Nem vette észre, hogy mindig magát bámulom? - kérdezte támadóan a lány. A férfi nem válaszolt.

- Ha ketten leszünk, én mindig magázni fogom, érti? Az lesz nekem a tegezés. - De a férfi még mindig nem felelt, s ő megrémült. Kiadta magát, elárulta magát, s egyszerre mindent, de mindent elveszíthet. Nem lett volna szabad ilyen gyengének lenni, ilyen gyerekesnek, ez az ember most tervez valamit, vagy pedig olyan gyáva, hogy nem is mer beszélni, és akkor minek

az egész. A két deci rum, csakis a két deci rum miatt! A szíve a torkában vert, s a szája mintha szétpattanna a forróságtól.

André István felemelte arcát, keze lecsúszott a terítőről.

- De igen - mondta csendes rekedtséggel, egy előző összefüggést keresve -, én mindent észrevettem. És te is észrevehetted. Te is. - A szeme mosolygott.

- Hogy szeretsz, azt kellett volna észrevennem? Hogy szeretsz? - Vera megfeledkezett a magázásról - hogy te is szeretsz? Legyen merszed kimondani, beszélj! - megszorította a kezét, körmével belevájt.

- Igen, kicsi, hogy én is szeretlek. Hogy én is hülyeségeket beszélek össze, és nem figyelek oda. Hogy a feleségem mellett meg a gyermekem mellett rád gondolok. Hogy nem merek a tanfolyamvezetőm szemébe nézni. - Arcán kigyulladt a két csont. - Nekem nagyon nehéz. És aztán... még hat hét, vége a tanfolyamnak, te elmész haza... és velem mi lesz? Nem látlak soha.

Fizettek, és kiléptek a hamuszürke estébe. A lámpafényben finom selyemként villódzott a vékony eső.

- Én sajnállak téged, André elvtárs - mondta Vera, és maga is meglepődött hangjának gyengédségén.

- Szólíts úgy, hogy Pista.

A lány játékosan módosított az előző mondaton.

- Én már nem sajnállak téged, Pista. Én már csak szeretlek. - Karját a férfi keskeny vállára csúsztatta, kifelé mentek városból, az iskola felé, amely a repülőtérrel túl, a volt légvédelmi laktanyában működött.

Az út néptelen volt, kétoldalt tatózó mezőség, s csak ritkán csillant egy-egy fény a csöndes esőben. Vera még sohasem érezte a világot ilyen kiegyenlítettnek. Egész életében készen állt a védekezésre és a támadásra. A görcsös készenlét most kioldódott izmaiból, s mint aki elengedte magát a teljes pihenésben, minden gyanú, fenntartás nélkül simult a férfi durvaszálkás, átnedvesedő kabátjához. Érezte erős, keserű dohányszagát, amely az egész embert átjárta. Szó nélkül haladtak, eggyé válva a sötéttel és gondolataikkal. A távolból már idelátszottak az épületek fekete tömbjei. Vera a férfi karjába kapaszkodott, és váratlanul belényilallt a fenyegetettség. Megállította, a nyakába fonta karjait, felágaskodott hozzá, és nedves, hideg szájával a szájához ért.

- Éjjel bemegyek hozzád - szólt elfűltan -, be akarok menni hozzád!

Milyen valószínűtlen volt ezután kitépődni az esős sötétből, ebből a védelmező közegből, leülni a viaszosvászonral borított hosszú asztal mellé, és ízekre szagatni a szalonnadarabkáktól rágós felvágottat, s közben teli szájjal beszélgetni mindenféle ostoba, kicsinyes dologról.

A tanár távol ült tőle, az asztal végén, s egy nagy zsemlemorzsa mulatságosan ugrándozott a bajuszán.

*

Lámpaoltás után, mikor elcsendesedtek az óvatosan fogalmazott tréfák, s a takarók az alvó nőkre gyűrődtek, Vera szeme a szokottnál érzékenyebbé vált, a mozdulatlan csendet figyelte. Odakint a folyosón felszívódtak a léptek, elhalt a visszhangos lármák, s furcsa, gumiszerűen tömött csend került a helyébe. Vera hálóing nélkül feküdt a takaró alatt, teste égett, mintha megperzselték volna. Gyors borzongás fodrozta a bőrét. Igyekezett fölmérni, alszik-e min-

denki, és milyen mélységben alszik. Az alvás őszinteségét akarta megállapítani. Muskát Mária széttárta telt, sárgásbarna karjait, úgy aludt, biztos, hogy találkozott a vőlegényével, a délutánt a szálloda ágyában töltötte. Egyenes válla kicsúszott a hálóing alól. Homlokán a kielégítettség vékony fénye remegett.

A szoba többi lakójával nem számolt, megvetette őket, s idegrendszerüknek alacsonyabb életműködést tulajdonított. Ők vakon és ájultan alusznak, elnehezelve a vacsorától és az elrejtett gondolatoktól.

A szomszéd éjjeliszekrényén a világító óralap negyed hármat mutatott, mikor kicsúszott a takaró melegéből. Belebújt gyűlölt flanellpongyolájába, átsuhant a nagy szobán, fülével elkapva egy-két nőietlen horkolást, s kezét a kilincsre nyomva, a folyosóra lépett. Gyenge égő világított odakint, mindjárt mögötte kezdődött a félhomály, amelynek nincsen teste, csak tendenciája van. A hálókörhelyiség fülledtségéből kilépve rátört a félelem is, tehetetlenül, bénán állt a folyosó közepén, kiszolgáltatva magát minden felfedeztetésnek.

És vajon nyitva lesz-e az ajtó? André István gyávanak látszik, szerelme remegő, mint az üldözött madaré - vajon merészkedik-e annyira, hogy nyitva hagyja ajtaját. Vajon vállalja-e mindazt, ami ezután következik? Nem kellene-e mégis visszafordulni, visszabújni a kihűlt ágyba, s végigkínlódni a meddő éjszakát? Amire vágyott, elérte, hiszen André István éppúgy megvallotta a maga szorongó, hideglelés szerelmét, mint ő maga. Valahonnan ismét horkolás hallatszott, s ez olyan humoros volt, hogy jókedvre derült. Nekiiramodott a folyosónak, combját hús légvonat érte, s kicsiny, lányos hasa megborzongott, de ez jó volt, rendkívül jó! Elképzelte a tanár ajtaja mögött André-t, amint várakozik. Teljes határozottsággal benyitott hozzá. És valóban, az ajtó mögött állt a tanár, ki tudja, mióta, kétszoros barna öltönyében, sárga színezű nyakkendőben - ott állt, és hitetlenkedve nézte a kitérő ajtót, a belépő lányt, aki szétbontott szőke hajában langyos illatot hozott a szobába.

- Oltsd el a villanyt - suttogta Vera.

- Nem. Még látni akarlak. - Majdnem ugyanúgy mondta, mint délután a bányász. - Nekem még soha... még soha nem volt szép nő... ilyen szép nő az életemben.

Vézna volt, gyerekes, az arcán kigyulladt a csont.

- Oltsd el - sürgette még egyszer Vera -, világosban szégyellek - mondta hozzá ártatlanul és szemérmetlenül.

- Nem, nem, látni akarlak!

Mikor hajnal felé a lány kisurrant tőle, Traján Annát vélte látni a folyosón. Ő nem lehet, fontolgatta, hiszen két napra Pestre utazott. De reggel az előadóterem ajtajában összetalálkoztak; az asszony éjszaka érkezett, kocsin hozták. Ettől a pillanattól kezdve nyílt kérdés maradt a lányban, vajon meglátta-e őt, amint kilépett a tanár szobájából. A kérdésnek kiszámíthatatlan lett a röppályája.

A következő napokban André István a nevetségességig kereste az alkalmat, hogy magára maradjon a lánnyal, valósággal a lelepleződést kockáztatta meg. Most már ő eredt a folyosón, az udvaron Vera nyomába, odasúgott neki egy-egy gyors, szaggatott mondatot, ügyetlen volt és nevetséges. „Éjszaka várlak, de feltétlenül!” - suttogta. És másnap: „Egész éjszaka vártalak, nem jöttél...” - A lány nem felelt. Traján Anna megzavarta. Nem tudta, hányadán áll vele, s ezért körülkerítette magát óvatossággal. Most nem szabad semmit sem kockáztatnia. Néhány nap múlva elkövetkezik a tanfolyam félideje, s leülnek, hogy megbeszéljék, mit értek el eddig, mire kell törekedniük. A kritika-önkritika tisztítóúsz lesz, ennyit sejtettek, de nem tudtak bizonyosat róla. Ezekben a napokban átismételték az eddigi anyagot, a leninizmus kérdéseit,

Sztálin népszerű összefoglalásai alapján. Minden a közelgő számadás jegyében zajlott. André István a szemináriumon felszólította Verát, csak azért, hogy szólhasson hozzá, hogy a hangját hallja, hogy a szemébe nézhessen.

- Mi történt veled? Megbántottalak? Csalódtál? - kérdezte a férfi ingerülten, fáradtan a röplabdapálya szélén, miközben a mérkőzést nézték. - Holnap hazajönnék. Ma éjszaka muszáj, hogy bejöjj.

A tanfolyamvezető, aki ugyancsak ott állt a nézők között, nagy bagolyszemüvegét rájuk villantotta. A beszélgetést nem lehetett folytatni. De a leány amúgy is eltökélte magában, hogy véget vet a kapcsolatnak. Nem megy be hozzá, nem teheti, nem szabad. Soha többé! - mondta összezárt ajakkal, amint a megkínzott, sovány arcra nézett. Traján Annára gondolt.

De éjjel ő sem tudott elaludni, már megbánta komizását. „Olyan, mint egy kisfiú - gondolta elszomorodva -, mint egy kisfiú, akitől elvették az örömet...” Felült, körülnézett. Az ablakon széles sugárban bezúdult a holdfény. Készült lecsúszni az ágyról. Hangot hallott maga mellett. „Maradj a fenekeden” - suttogta Muskát Mária. Visszahúzódott a takaró alá. „Ezek mégiscsak tudnak valamit” - sajdukt bele, mint egy ítélet.

5.

Elkövetkezett a kritika-önkritika napja. A télies idő rátapadt az ablakokra, a folyosókra, a termekben mindenütt villanyok égtek. A fűtőtestek nehezen melegedtek át; zord ünnepélyességgel ültek a nagy előadóteremben, előttük füzet, ceruza. Még azzal sem merték megtörni a várakozás szigorát, hogy egymáshoz szóljanak. Feszengve néztek maguk elé, várták a tanári kar érkezését. Verában megfogalmazhatatlan szorongás. Mindenfelől védtelennek érezte magát. Az arcok csak álarcok. Nem lehet tudni, mi rejtőzik mögöttük. A szavak is jelképekké válnak, értékük köznapi logikával nem mérhető. Az emberek szerepet cserélnek. Mindenkitől félni kell, ezek itt egy nagy megfigyelő szervezet sejtjei. Körülkerítve, befalazva érezte magát. Most majd lakolnia kell bűneiért, visszafelé, csecsemőkoráig. Éneklő hangon felsorolja, mikor mit követett el, mikor hazudott, mikor lopott, hogyan vétett a társadalom törvényei ellen. Ezek a bűnök beleégtek a bőrébe, nem tagadhat, szövettanilag bármikor kimutathatók. S ennek most jött el az ideje.

Nehéz, nem mozduló tekintetet érzett magán. Nem viszonzta, de jól tudta, hogy Traján Anna figyel. Traján Anna - a benne lakó félelem. Mikor ez megfordult a gondolataiban, fölnézett, és szíve egész melegével az asszonyra mosolygott, de annak arcán egy izom se rándult. Komolyan, ám nem barátságtalanul nézett Verára.

Bevonult a tanári kar. Köztük a budapesti küldött. Valamennyien sötétben, csupán André István hordta megszokott, kétsoros barna öltönyét. Sápadt arcában a szeme körül s az arccontjai alatt kékes árnyak. Szemében fénytelen üresség. „Fél, ő is fél” - ujjongott fel Verában a megmagyarázhatatlan érzés.

Leültek, összehajoltak, sustorogtak egymás között, majd Sas Vilmos, a tanfolyamvezető emelkedett szólásra. Többször is megköszörülte a torkát, arcán ünnepélyes elhatározottság, mint aki elindít valamit, s a továbbiakban már nem lesz képes befolyásolni az eseményeket.

A kritika-önkritikának szabad folyást kell engedni, ezt fejtegette, és ezért nem is határozzák meg az idejét. Az időtlen és sorsszerű jól találkozott ezen a reggelen, imbolygó arcok és imbolygó szándékok félhomályában.

Négy nagyobb csoportra oszlottak a hallgatók, szemináriumok szerint. Először a csoportbizalmi állt fel, és jellemezte az embereit úgy, ahogy már előzőleg együttesen kialakították véleményüket. Ezek a jellemzések nem az ítéletmondás hangján fogalmazódtak, s a maguk mértéktartásával kihívták az izgatott ellentmondást. Talán ez is volt a lélektani szerepük.

Az első négy-öt ember még csak megúsza. A különös dermedtségben még kevesen vállalták a hozzászólást, a vita izalmát.

Odakint, az ablaküveget ostromolva, kénsárga színezésű köd hömpölygött. A radiátorok lassan átfültek.

Vera füzetére hajtotta arcát, de a keze nem láthatóan remegett, csak ő tudott róla. A füzetéről is Traján Anna mozdulatlan arca nézett vissza. Most már bizonyos volt benne, hogy akkor hajnalban észrevette a folyosón. Észrevette, és hallgat, mert a többi már nem az ő dolga.

Éppen egy karcsú, csinos, hetyke bajuszú fiatalemberrel foglalkoztak. Határőr százados. Bal kezét magasra emeli, kisujján csiszolt köves pecsétgyűrű. Ápolt, úri kéz, gondozott, jó illatú. Ellenszenves kéz. Idegen kéz. És ezt most egyszerre sokan érzik. „Ha engem is így megkínoznak!...” - gondolta iszonyodva Vera, de nem fejezte be a gondolatát.

A budapesti kiküldött, egy villogóan szőke, könnyedén rögtönző fiatalember csiszolt mondatait lehetett hallani.

- Igenis, elvtárs - szolt a századoshoz derűs könyörtelenséggel -, úgy érezzük, hogy nem vagy teljesen őszinte.

A pecsétgyűrűs kéz magasba emelkedett, az oktaéder kövön megcsillant a lámpafény.

- Én csak azt mondhatom... a legteljesebb őszinteségre törekszem.

- Nem, nem, elvtárs, nem vagy őszinte. Nem beszélsz a hibáidról, vagy ha igen, elkened a lényegét. Bizonyos dolgokról hallgatsz.

„Ha engem is így megkínóznak!...” - Vera tintenkulijával összefirkálta az üres lapot. Nem akarta többé látni Traján Annát.

- Azt még nem mondtam el, igazán... - a százados férfias tenorja elhanyagolt - kis határ menti faluban teljesítek szolgálatot, ahol elég nagy a befolyásom. Amikor a Tito-klikk ellenes határozatot kellett elfogadtatni a községi pártszervezetben, én nem támogattam eléggé a központi kiküldöttet, és így... nem fogadták el a határozatot.

- Ha nem mondd el, mi ezt akkor is tudjuk rólad, elvtárs, szóról szóra. De ez még kevés. Megmondom, elvtárs, továbbra sem bízunk benned.

A százados leült, arcát tenyerébe hajtotta.

„Ha engem is így megkínóznak, én nekimegyek a pofájuknak!” - Vera becsukta a füzetet. Haragot érzett, gyűlöletet. Újabb kérdések, válaszok. Szaggatott szavak, nyögdecslésbe fült mondatok. Egy asszony felzokog. És mindenki fölött a sima hajú szőke fiatalember, aki pontosan elválasztja a jót a rossztól.

„De én nem vagyok gögös! - kiáltott valaki -, én nem nézem le a munkásokat!”

Még töményebb lett odakint a sötét. A szavaik alaktalanul úsztak, mint véglények.

„A hiba gyökere a párthoz való viszonya... Nagyfokú cinizmus...”

„Viszonya a tömegekhez kérdéses...”

„Kritizáló típus... kritikája felületes, ötletszerű... Az ellenforradalmi korszak szakszervezeti ellenzékiisége hatja át még ma is...”

Végül ott ültek a viaszosvászonnal borított, hosszú asztalnál, szótlánul ebédeltek. Vera elszántan kanalazta a levest. Nem akart senkihez se tartozni.

Délután folytatódott. Vera ismét magán érezte Traján Anna súlyos tekintetét. Ő is ránézett, de most már mosoly nélkül, sorsával szembeszállva. A dobogón, mintegy felszívódva a sápadtságba, szótlánul, betegen ült André István. Az ő szemét kereste, át akarta adni neki dühét, lázadását, de a férfi messzire nézett. „Ha mi ketten egyszerre, együtt... együtt...”

És körülötte szavak, hangok, felkiáltások.

K.-ról kiderült, hogy hajnalonként joggyakorlatokat végez az egyik félbemaradt garázs mögött. Ez mit takar? B.-né, úpesti proliasszony fő hibája, hogy nem lát maga előtt perspektívát. Miért? S.-nak a párthoz való viszonyát bizonyos félelem jellemzi, ügyel, nehogy valami vitában elszólja magát. Az állását félti. M. felszínesnek látja kapcsolatát a munkássághoz. F. bizonytalanságait a cionista múlt okozza.

Át kell lényegülnünk, át kell formálódunk, meg kell változnunk, föl kell oldódunk. A múlt csak nyersanyag, egy nagy kohó nyersanyaga.

A központi kiküldött világos, erélyes szavai:

- Hogyha ma egy paraszt vagy egy munkás kisebbségi érzéssel van tele, ezt a múltból hozza magával.

- Hogyha ma egy párttag félelmet érez, annak súlyos vétkei lehetnek.

Az embereket fehér, ködszerű fény világítja át, a csontvázak rácsai sötétlenek.

Vera újra André István pillantását keresi. A férfi mindig máshová néz.

Keményre döngölt, húsos arcú férfi áll az emberek előtt. Kerek fejű, sűrű bajszú, a proletárdiktatúrában zászlóaljparancsnok volt. Erre gyakran szokott hivatkozni.

Leemeli nagytükrű szemüvegét, vaksin hunyorog, kemény haján botladozik a fény.

- Majd igyekezni fogok - mondja, mint egy megvert gyermek.

- A gőgöt kell kiirtanod magadból, elvtárs. Felül kell vizsgálnod egész múltadat.

- Kérem - az idős ember lassan magasba emeli kerek arcát -, láthatják, igyekszem beilleszkedni, még a röplabdában is részt veszek.

- Formális!

- A szobatársaim elmondhatják, nem maradok ki semmi kollektív munkából... és hogy lámpaoltás után gyakran beszélek nekik az illegalitásról, a börtönről...

- És nem érzed, hogy ezzel csak magadat emeled ki? Hogy más kiváló elvtársak elé helyezed magad? Pártunk vezetői elé?

Mindezt Sas Vilmos mondja monoton hangon. Most a szőke fiatalember veszi át a szót.

- Nem titok, elvtárs, téged azért küldtek ide... te vagy itt a legidősebb... hogy a kollektíva erejével észrevedd a hibáidat. Te megálltál, elvtárs, ez az igazság. Aki pedig megáll, az visszafelé halad, és ezzel kivonja magát az általános fejlődésből.

A kerek fejű öregember leejtette karját, kézfeje koppant a padon, és széles, gömbölyű vállát megrázta a sírás.

- Talán mégsem kellene így bánni egy idős, tapasztalt elvtárssal! - Muskát Mária mondja ezt, a beállott csendben, amely túldimenzionálja szavait.

Vera megrémült a közbeszólástól. Szeretett volna közbekiáltani, hogy nem szabad ellenkezni, nem szabad feldühíteni a tanárokat. Most már minden ellenállás, konokság összelapult benne.

Másnap kora délután eljutottak Veráig. A leányban kiérlelődött minden, tudta, mit kell tennie. Kemény tekintettel üldözte a tanár megüresedett pillantását. „Ilyen pici lett” - mondta magában, s a kisujját mutatta.

A jellemzés, amelyet a csoport tagjai róla készítettek, gyengéd volt és elnéző. Szorgalmas, szenvedélyesen viaskodik az anyaggal, szigorú bírója önmagának és társainak, de még nem elég művelt, őszinte a párthoz, de vannak gátlásai... Néhányan hozzászólnak, az egyik előadó is elmondta véleményét, ám André István szótlan maradt, szinte elsüllyedt társai között. Néhányan sóvár, irigy arccal Vera pillantását keresték. Milyen boldog lehet most! Megúsztá! A szavak kellemesen elcsobogtak mellette, és mégis nőtt a nyugtalansága. Körülötte felnőtt emberek, piros arccal, a megalázottság gyűrődéseivel. Hallgatag homlokok, elrévedt szemek. S ő maga is! A néhány perces cigarettaszünetben hiába sodródott Traján Anna mellé, pártfogója alig méltatta néhány szóra. Mert tud róla mindent, és vár. Súlyosan, jelentősen hallgat és figyel.

Most neki kell felállnia, válaszolnia kell, elismerni néhány apró hibát, pontatlanságot. Az arcok elernyednek, ez már nem probléma, két mondatnál túllehet rajta. De ezek nem tudják, hogy a koronatanú hallgat és figyel. Ezek nem tudják, ami itt folyik, nem más, mint ördögi próbatétel.

Amikor fölemelkedett, Traján Anna biztató arccal nézett rá, s ettől sírni szeretett volna, föloldódni a jóindulatban. Csak a hatalmasok képesek igazi nagylelkűségre! Enyhe émelyedés járta át, s a könnyelmű szédülésben, amely maga volt az elhatározás mámora, mintha kioldódott volna minden ellentmondás a szívéből. Nem, nem él vissza a jósággal, nem löki el az érte nyúló kezét, nem hazudik. Először érezte szabadnak magát, amióta átlépte ennek a háznak a küszöbét. Hosszú s gyorsan távolodó vonatsípolást hallott, mintha őt repítené az a vonat!

Szeme elsiklott a fejek fölött, a dobogóra nézett. Nyugodtan, letisztult hangon, a hívők konokságával kezdett beszélni. - Köszönöm az elvtársaknak, hogy foglalkoztak velem - mondta -, énvelem az életben, ha jól összeszámolom, ennyien még nem törődtek. Az én életemben még ilyen nem volt, hogy tanulhassak, és még el is lássanak, és a fizetésemet is megkapjam.

Fokozatosan a meghatódás sodrába került. Kezdek odafigyelni, mert a hangütés olyan volt, hogy sejteni lehetett, ez csak bevezetés, még valami következik.

- Kérem, itt történt valami, amit nem szabad eltitkolnom. Én vasárnap éjjel bent voltam André István tanár elvtárs szobájában. Amikor a felesége Pesten volt.

Körülnézett, valamennyi arc feléje fordult.

- Bent voltam nála... - ismételte - nagyon szégyellem magam.

- A rohadt kurva! - mondta maga elé Neubauer, a bányász -, ez feleségnek való? Ez rongynak való! - s szívét feltöltötte a harag, s ugyanakkor sóvár vágyat érzett.

- Nem fenyegetett, nem kényszerített, nem is tudom, miért - mondta tovább a lány. - Nem vagyok romlott.

Traján Anna feltápászkodott, s a padra csapott. Nehéz légzéssel küzdött.

- Hallgass! - kiáltotta, és hangja kisiklott - elhallgass! Tipikus hisztéria! Képzeltetés! Pszichoanalitikusok ismerik ezt! - akaratlanul is freudista múltjába nyúlt vissza. - Ül le, elvtársnő!

Az emberek mocorogni kezdtek, nőtt a zaj. Sas Vilmos, az egyik előadó háta mögött közel hajolva a kiküldöthöz, gyors fejbiccentések között mondott valamit.

André István köröket rajzolt egy papírra, s maga előtt látta az olvadt vajszerű testet, s az orrában érezte a bőr finom illatát. Ellepte agyát a szédülés; Angi Vera ott állt meztelenül az otrombán felöltözött emberek között, és beszélt, beszélt. Neki, csakis neki mondta el azt az éjszakát, a le nem oltott villanyt, a gyermekien csodálkozó férfit, aki még ilyen női testet nem látott soha. „Gyönyörű vagy!” - suttogta kábultan, s nem látott maga körül senkit.

- Elhallgass! - kiáltott most már visszanyerve teljes hangját, biztonságát Traján Anna.

- Nem! - ellenkezett a lány - ezt el kell mondanom!

André István lassan kikászálódott a boldog szédületből, és ahogy felállt, és helyet teremtett magának, a szék kényszeresen megcsikordult.

- Angi Vera igazat mond. Amit mondott, az mind igaz - hajtogatta lázasan.

Az arcok felfénylettek, lemosódott róluk minden feszültség, minden félelem. Kinyújtóztak ezek az arcok, pihenőhöz jutottak.

- Nem tartozik ide! - kiáltott Traján Anna.

- De igen - makacsodott gyerekesen a tanár -, igenis, hogy igen!

A kiküldött gyors, szögletes mozdulatokkal felírt valamit egy cédulára, és Sas Vilmos elé csúsztatta. A tanfolyamvezető bólintott, torkát köszörülte, majd felemelkedett, s egy rossz mozdulattal feldöntötte a primulás cserepet.

- Azt hiszem - kezdte -, azt hiszem...

A terem felmorajlott. Ilyesmivel még nem állt szemközt. - Azt hiszem - kezdte újból -, mára befejezhetjük. Néhányan közbekiáltottak: „Halljuk André elvtársat!” Mások pedig: „Tudni akarjuk!”

Sas Vilmos megrángatta André István kabátját. „Elég volt!” - suttogta kinnal az arcán. „Fogd be a szád!”

„Rómeó és Júlia” - nevetett valaki az egyik padban.

Sas Vilmos megint rántott egyet a régimódi barna kabáton. „Tönkreteszed magad!”

- Mi ugyanis - folytatta nyugodtan és ellenállhatatlanul André István -, Angi Vera és én, szeretjük egymást. És egyszer ki kell mondani az igazat. Mert ami itt két nap óta folyik... Elvtársak! - a hangja nem emelkedett szónokiasan, de érezni lehetett a szigorú elhatározást. - Huszonhét éves vagyok, és elsőéves egyetemista koromtól kommunista. Másodévesként pörbe fogtak, a Margit körút után büntetőszázadba kerültem, és onnan mentem át a szovjet csapatokhoz. Nekem az életem - semmi. Nekem a mozgalom, elvtársak... - hangját elmetszette a feltoluló izgatottság. Nem tudott szóhoz jutni, és újra érezte kabátján a vállig ható rándítást.

- Ami itt folyik, elvtársak, lehet, hogy a legrosszabb pillanatban mondom, és nincs is jogom hozzá, hogy most mondjam el... az nem emberséges... az kifejezetten... az kifejezetten ember-telen.

Traján Anna nagy zajjal kiment a teremből.

André István a bordáin érezte Sas Vilmos könyökét.

- Én azért vagyok kommunista, mert emberséges embernek érzem magam. Mi, Angi elvtársnő és én, szeretjük egymást. És tudom a kötelességemet. Mi nem akarunk mazochistákat kitermelni, beteg, hazudós embereket. Szó sincs róla! Tudom, igenis tudom a kötelességemet.

A mondatok zavarban, töredezetten, gyerekes összevisszaságban tolultak az ajkára. Szeme megtelt könnyel, s úgy érezte, ezt a kétnapos emberhajszát ő teszi jóvá.

- Igenis - mondta megtörten és boldogan - szeretem Verát.

Angi Vera a kiküldöttre nézett. Észrevette Sas Vilmos vergődését is. Felmérte André Istvánt, amint keskeny vállával előredől a ritkás fényben, és két arccsontján kigyúl a tüdőbeteg pirosság. Mindezt pontosan, hidegen számba vette. Tudta, ismét tudta, hogy mi a dolga.

- Nem - szólt rokonszenves, fátyolos hangján -, nem! André elvtárs téved. Én egyáltalán nem szeretem őt. Csak a tekintélye miatt. Hogy ő volt a szemináriumvezetőm - lehajtotta fejét -, megszédültem.

A kiküldött újabb cédulát csúsztatott Sas Vilmosnak.

A kritika-önkritika mégiscsak véget ért.

6.

Amikor a záróünnepély előtt, mint valami bura alól, kiszédelegtek a fagyosan ragyogó udvarra, André Istvánnak már csak a neve élt közöttük, de hangosan kiejteni azt sem lehetett, tiltotta az anatómia. Sok mindent tudni véltek róla, hogy fölszólították szigorú önbírálatra, hogy nem hajlandó visszamenni a családjához, s hogy - bár ez a suttogás gondosan megkerülte Angi Verát - konokul, ész nélkül ragaszkodik a lányhoz. Holott Vera az egész közösség előtt megmondta, nem szereti, semmi köze hozzá. Nemcsak hogy megmondta, az arca is mondja, azóta mindig, összeszorított szája ajak nélküli vékony vonal. De emögött vacogás, riadt, belülről kifelé figyelés és teljes tanácsalanság. Mindenki megjártssza magát. Az arcokon, ha szembejönnek vele, előre elkészített mosoly, a szemek tükrében kétértelmű csodálkozás. Mintha tenyerek nyúlnának ki a falból, és eltaszítanak. Még Muskát Mária is kerüli. Nyilvánosan többször is szóba kerül például, hogy a magatartása kitűnő, de belülről érzi a szembenállást.

A röplabdapályán, mintegy lobbanóban, utoljára csattogott a kifeszített tenyereken a labda. A pályát kettéosztó hálón mintásan ragyogott a dér, s a zúzalékkal hintett úton vékony hóperem világított. Angi Vera nézte a röplabdázókat, de valójában nem látott a játékból semmit, a jelen megvékonyodott és áttetsző anyagán keresztül saját érzéseit kutatta. Nem is az érzéseit, inkább a helyzetét, azt járta körül napok óta, nappal és éjjel, hogy ezután mi lesz vele? Nem André István és nem Traján Anna, csakis a saját jövője foglalkoztatta. Mert társaiban már élt a jófajta izgatottság, a tanfolyam után, ezt már az elején tudták, más beosztás várja őket. Olyannak látták az életüket, mint valami emelkedő utat, fölfelé, és alattuk a múlt, megváltozott arányaival, liliputi világ. De ide nem munka nélkül jutottak el, három hónapig saját sodrásuk ellen éltek, nagyító alatt a nap huszonnégy órájában, az alakoskodás már-már mámorig fokozódó állapotában. Nem mindenki bírta ezt, de a többség megmaradt.

A befelé pillantás sugara szűk volt és meghatározott. Vera bőre viszketett a rajta mászkáló pillantásoktól. Mert nemcsak tenyerek nyúlnak ki a falból, taszító tenyerek, de azt is érezte, hogy mindenki őt figyeli. Egyesek a záróünnepségen majd megdicsőülnek, s egy magatartásnorma alapján elnyerik a legfőbb dicséretet, erre gondolt. Beléptek a kapun, mint szorongó kis emberkék, és kilépnek, kezükben hatalommal. Ezekben a robogó és robbanó napokban természetes volt a titkolódzó arcok ünnepélyes pirossága a tudom-de-nem-mondhatom fontoskodó álszemérme. Akik egy-két héttel ezelőtt még ott szorongtak vele a padban, és arcukat összegyűrte a félelem, ezen a kristályfényű reggelen úgy beszélgetnek egymással, mint beérkezettek, az egyenrangúak, s ez már nem is földi séta, ez röpködés egy remélt égben, a beavatottak közös szárnypróbája, vonulás, hadrendbe szerveződés.

Egy kemény, hideg labda arcon ütötte Verát, s erre elöntötte a sírás, mintha egész eddigi életét kellene megsiratnia. Többen körülvették, vigasztalták, de ő nem tudott meghatódni ettől: adják a nagylelkűt, minden kockázat nélkül. Megsimogatták az arcát, egy-két ujj puhán rajta feledkezett, ne sírj, Vera, békítgették, s erre az ő tiszta és értelmes zokogása még inkább elnyerte belső igazolását. Szíve és természete szerint az arcokra csapott volna. Az egész társaság pillanatok alatt fölszívódott, és Vera ott maradt a pálya szélén. Szőke haját átjárta a füstszagú fagy, arca kimerevedett a keserű dactól, s ekkor érezte, hogy valaki megérinti a vállát, s hogy az érintés nem ideiglenes.

- Te sírsz, elvtársnő? - kérdezte válla mögött a sötét, telített hang, finoman kettőzve az r-betűket. Traján Anna volt.

- Sírok, elvtársnő, igen, neked megmondhatom - hangja szép volt, üde, fátyoltalan. - Sírok, ne haragudj - s a világos arcon, a szájug körül már kirajzolódott a mosoly. - Egy labda pofon ütött, semmi különös. Még mindig nem vagyok elég erős - tudta, Annának kell ez a mondat.

Traján Anna más volt, mint eddig a három hónap alatt, gondozottabb, felhőtlenebb, haja csillogó és rendezett, arcát mintha kicserélték volna. Rövid, vörhenyes rókabundát viselt, és vaskos lábának ívét megformálta a puha, finoman ráncolódó csizma. Átkarolta a lányt, sugárzott belőle az erősebb segítőkészsége.

- Te, elvtársnő, nem a labda miatt sírsz. Nézlek én téged, figyelek - nem vádnak, biztatásnak szánta, mert ha ezt a szót, gondviselés, mélyen kitörölte is szóhasználatából, bizonyosfajta gondviselésnek érezte magát a lány életében. - Én pontosan tudom, hogy mi a te bajod. És ezt ne is szégyelld. - Irányító karja elvezette a pályától, a megfagyott zúzalékkő ropogott a talpuk alatt. - Értelek én. - Kis forró csönd, ugyanolyan, mint amikor egykori szerelméről beszélt. - Ha nem veszed rossz néven - elindultak az országút felé -, megérted, ha mondom? - idegesen csattant a hangja -, közel kerültél hozzám.

Angi Vera megállt, mert elcsodálkozott, az eddig ismert mozgalmi szótárban ez olyan változat volt, amit még a fölfűtött remény sem tudott elhiteni vele. Egész testét megrázta a zokogás, és ez most igazi volt, minden meggondolástól, salaktól, üledéktől mentes.

- Ne félj, ha én mondom, egy percre se félj - biztatta Traján Anna. - A te jövőd - szavait most már elrendezte a tárgyilagosság -, ha továbbra is megfelelsz a bizalomnak...

Az elektromos csengő jelezte, hogy következik a záróünnepély. Traján Anna izgatott lett, egész lényét átjárta a készülődés. Angi Vera fölfogta ezt, igyekezett maga is átváltozni, Anna megfelelője lenni.

- Fölmégy a szobádba, és átöltözől - rendelkezett az asszony. - Azt a kis fehér blúzodat vedd magadra. Igazítsd meg a hajadat, de rúzs nem kell a szádra - intette elmosolyodva -, azt majd máskor, valamikor - az utóbbi félmondat cinkosan nőies volt.

A visszhangos üres mosdóban lemosta az arcát, milyen szép vagyok, milyen tiszta a bőröm, ujjongott fel benne az öröm, milyen sok a hajam!

Az ünnepséget, csakúgy, mint minden eseményt, áthatotta a nevelő célzat, s bár Angi Verára az ábécé elején került volna sor, az utolsók közt szólították az emelvényhez. Újra elborította a zűrzavaros félelem. Sas Vilmos különösen a kitartását emelte ki, és azt, hogy megtanult választani fontos és nem fontos között. A legveszélyesebb csapda saját érzelmi világunk. Ha ezt a zavaros tömeget nem világítja át a tudatosság, a felismert és vállalt igazság fénye, könnyen megzavarodunk és eltévedünk.

Verához beszélt, de a tanulság mindenkinek szólt, rejtett és titkolt pontokra célozva.

Vera csak annyit látott, hogy odakintről arcvonalban közeledik a jegenyesor rácsozata, s hogy a fölfelé mutató csupasz ágakon a hó kékesfehér. S egyszerre lezuhant az ablakra egy fekete vasredőny. Úgy érezte, hogy bűnös, pusztulnia kell. Előrezuhant, fejét megütötte az asztalban, többen is utánakaptak, és könnyű testét a levegőbe emelték.

Amikor homlokán borogatással kinyitotta szemét - már jó ideje eszméletnél volt -, Traján Anna arcát látta maga fölött. Szobatársai a kora délutáni vonattal elutaztak, a fekhelyek gondosan beágyazva, végítélet utáni csönd.

Ahogy magához tért, máris önvédelemre gondolt. Nem kis erőfeszítéssel sorba rakta a történeteket, s már tudta, mi lesz az első mondata. Maga is elhitte rögtönzéseit, s így az átélt igazság hangján tudott beszélni.

Traján Anna tűnődve-vizsgálódva hallgatta, és csak lassan válaszolt.

- Értelek én téged, látom én a helyzetedet - mondta, szavai közé tartós választójeleket iktatva -, tudok én mindent, és tudják az elvtársak is.

Nem tudta folytatni, mert Vera föltápáskodott, kiemelte az arcát a mélyből, mint egy lámpát.

- Oda én nem mehetek vissza, ott engem mindenki gyűlöl, az igazgató...

Traján Anna alig mozdítva fejét, bólintott.

- Meg kell szoknod, hogy az ellenségeink gyűlölni fognak. Ezután így kell élned. De a barátaid, az elvtársak majd mindig melletted állnak. Még jobban megtanulod érezni a közösség erejét és szeretetét. De a mi szeretetünk nem elvtelen, langyos szeretet. Mi keményen bírálva szeretjük egymást.

Két karját hátrafeszítve, súlyát a tenyerére helyezve, Vera pártfogójának sárgás, nagytükrű arcába nézett.

- Nagyon szégyellem, hogy elájultam.

- Ne szégyellj, szégyellje a burzsoázia, hogy gyerekkorodban éhezned kellett, hogy vészesegény vagy, hogy gyenge a fizikumod.

- Ha kell, elmegyek takarítani, padlót súrolni, de oda vissza nem! Mert ha se lakásom, se munkám, én azért... én itt sokat tanultam tőletek - kedvesen fátyolos hangja messze úszott, élvezte, hogy tud játszani a szavaival, a hangsúlyaival -, nekem ti vagytok, elvtársnő - a családom, akarta mondani, de nem mondta ki mégsem, rábízta Anna megérzésére.

- Az a határozat rólad - mondta az asszony csendes ünnepélyességgel, a maga lassú járatú módján -, hogy sajtóvonalra kerülsz. Ez nagy kitüntetés. Meg kell erősítenünk a sajtót, mert tele van polgárral, reakcióssal. Oda nem küldünk akárkit. Persze, neked is arra kell törekedned, hogy erősebb légy, ellenállóbb. A harc a legalitás körülményei között is egész embert követel. És a harc most, majd meglátod, fokozódik, és kiélesedik.

Vera rózsakék tűzkarikákon keresztül Traján Anna pillantását kereste. Ezt a szót, sajtó, már megismerte. De sajtóvonal? Mit mond ez neki? Félelmetes és ismeretlen, mint a ráolvasás-szavai.

- Nem tudom - nyöszörgött -, nem tudom.

- Mit nem tudsz? Sajtómunkás leszel.

- Nyomdász vagy újságkihordó? - kérdezte olyan náthás ijedtséggel, hogy Traján Anna elnevette magát.

- Újságíró. Hát mit gondolsz, kikből lesznek most újságírók, mérnökök, gyárigazgatók? Belőletek. - Miért nem belölünk? Ő külön áll? - kérdezte a lány önmagától. - Belőletek, fiatalokból, még minden lehet. De ahhoz tudni kell lemondani a fölöslegesről.

Vera hallotta a szavakat, amelyek pontos szerkezetben követték egymást; szeretne volna megkérdezni, hogy ezek szerint mi a fölösleges? Milyen választóvonal jelzi a szükséges és a fölösleges határát? Hol kell abbahagyni a mosolyt, elharapni a választ, és igen helyett nemet mondani? Hány iskolát kell elvégezni ahhoz, hogy ebben biztos legyen valaki, tévedhetetlen?

- De én nem tudok helyesírást! - szakadt ki belőle az akaratlan tiltakozás.

- A helyesírást éppúgy megtanulod, mint azt, hogy csak a lényegesre figyelj. Már megmondtam neked, hogy szakérettségis tanfolyamra kerülsz. És ez most határozat.

Határoztak róla, gondoskodnak róla, személytelen személyek, láthatatlan arcok, túl a rácsozott jegenyesoron, túl a vasúti síneken, valahol az égbolt magasában.

- Súly alatt nő a pálma - idézte derűsen Traján Anna, még a szülői házból, aztán szükségét érezte, hogy világosabban fejezze ki magát. - A feladat edzi az embert, akit nem dobnak mély vízbe, nem tanul meg úszni. És van lakásod is. Ha akarod, lakhatsz nálam.

Vera úgy érezte, agyából leszivárog a vér, forró kis patakok ömlenek a szívére, s bár a padló megnyílik alatta, ő fölfelé repül.

Az elegáns, fekete Vauxhall kocsiból nem mert Traján Anna mellől visszanézni az iskola szürke tömegére, a téli napban szikrázó ablakokra. Szeme az előtte tekeredő útszalagra tapadt, de belülről kifelé pontosan látott mindent. Viszi magával az életét, a múltat és a jelent. Az öreg, szíjpántos bőrönd a csomagtartóban, tele füzetekkel, könyvekkel, néhány agyonmosott blúz, két kötött kabát, egy kockás tartalék szoknya és a zöldből feketére festett, vastag kosztüm, amit magán visel, ez minden vagyona, a kórházi szálláson nem maradt semmi.

Ült merev derékkel, és oldalról nézve látta, hogy Traján Anna feje elbillen, s a nehéz test fokozatosan átadja magát az út zökkenőinek. Az asszony légzése mind mélyebből és mélyebből jött, s olykor álmából felhorkantott. A sok hónapos állandó készenlét után, ahol saját magánál többet kellett képviselnie, végre lazíthatott. Vera, mint aki őrzőjétől szabadult, azonnal értékesíteni tudta ezt a viszonylagos szabadságot, egész szervezete átélte örömét. A kérdőjelek szétsimultak az idegrendszerében. Valami belső fölénnel nézte a hátsó támlára hanyatló arcot, amely most meztelen volt és gyámoltalan. S ekkor, sok tíz és tíz kilométer után, teljes fordulattal visszanézett, mert igen, André Istvánt akarta látni, csontos arcát a piros foltokkal, szőke bajuszát, amelyen kenyérmorzsa remeg. *Nem voltál valami híres nagyeszű, kiadtad magad, mint egy árva lány, besétáltál nekik a csőbe, Pista! Ha megkövetelik az embertől, hogy legyen ilyen vagy olyan, akkor ne ugráljon, érted?*

Sorsát nála nagyobbak döntenek el, s ő gyöngéd hálával engedelmeskedik.

-&-